**6. TÜRK VE İSPANYOL DENEYİMLERİNİN PAYLAŞIMI ..... 6-2**

6.1. İSPANYOL DENEYİMLERİ ..... 6-2

6.1.1. Giriş ..... 6-2

6.1.2. Ziyaretlerin Tanımı ve Değerlendirmesi ..... 6-2

6.1.3. İspanyol Deneyimlerinin Genel Değerlendirmesi ..... 6-5

6.1.4. Sonuçlar ..... 6-7

TÜRK DENEYİMLERİ ..... 6-9

6.1.5. Giriş ..... 6-9

6.1.6. Ziyaretlerin Tanımı ve Değerlendirmesi ..... 6-9

6.1.7. Türk Deneyimlerinin Genel Değerlendirmesi ..... 6-12

6.1.8. Sonuçlar ..... 6-12

EK 6.1. ISPANYA GEZİSİ KILAVUZU

EK 6.2. ISPANYA GEZİSİ TOPLANTI RAPORLARI

EK 6.3. ISPANYA GEZİSİ DEĞERLENDİRME ÖZETİ

EK 6.4. TÜRK DENEYİMLERİNİN PAYLAŞIMI KILAVUZU

EK 6.5 TÜRK DENEYİMLERİNİN PAYLAŞIMI DEĞERLENDİRME ÖZETİ

EK 6.6. FOTOĞRAF DOSYASI BÖLÜM 6

EK 6.7. TİRE SÜT KOOPERATİFİ SUNUMU

EK 6.8. TİRE SÜT KOOPERATİFİ BELGESELİ

# 6. TÜRK VE İSPANYOL DENEYİMLERİNİN PAYLAŞIMI

## 6.1. İSPANYOL DENEYİMLERİ

### 6.1.1. Giriş

Muğla Kırsal Kalkınma projesinin en önemli kısımlarından biri çiftçilerin ve yetkililerin İspanyol deneyimlerine rehberli ziyareti olmuştur. Ziyaretin hedefleri şu şekilde olmuştur:

- Organik tarım ve ekoturizmdeki başarılı uygulamaların gösterilmesi
- Benzer sosyoekonomik geçmişe sahip olan çiftçilerin potansiyel ekonomik başarılarının gösterilmesi
- Finansal destek programlarının etkisinin gösterilmesi
- Mevcut durumda bir görevi üstlenmeleri için katılımcı üreticiler arasında olumlu ve cesaretlendirici bir atmosferin yaratılması ve sonrasında;
- Katılımcıların eve döndüklerinde insanlara İspanya deneyimlerini anlatarak sahip oldukları potansiyel dağılım etkisinin proje bölgesinde yaratılması
- Çiftçiler ve yetkililer arasında güvenin oluşması
- Yetkililer arasında fikir ve güven yaratılması

Gezi program, toplantı raporları, değerlendirme formları, vb. Ek 6.1'den Ek 6.8'e kadar mevcuttur.

### 6.1.2. Ziyaretlerin Tanımı ve Değerlendirmesi

#### 6.1.2.1. Daimiel Doğal Parkı

**Daimiel Doğal Parkı**'nın bulunduğu Ciudad Real bölgesi fakirleşmiş bir tarımsal alan durumundaymış. Bölgeyi ekonomik olarak geliştirmek için 2000'lerin başından bu yana AB tarımsal destek programları talep edilmekteymiş. Bu programlar, belirli ekinlerin büyümesi için finansal destek sunmaktadır. Aslında, AB'den belirli destekler alan tahıllar, ayçiçeği, mısır ve ihracat ürünlerine yapılan yatırımlar bölgede ilk olarak önemli bir kalkınmaya yol açmıştır.

Buna rağmen, finansal destekler belirli ekinlere ilişkin olmaktayken, bunlar bu bölge gibi gözden geçirilmekte olan alanlar için uygun olmak zorunda değildir. Aslında, bu fakirleşmiş alanın su eksikliğinden sorun yaşamakta olduğu görülmektedir oysaki ayçiçeği ve mısırın büyümesi için su bolluğuna ihtiyaçları bulunmaktadır. Sonuç olarak fazla miktardaki sulama uygulamaları yer altı suyunu tüketmiş ve bu yüzden de doğal koşullar yapısal ve fiziksel olarak fakirleşmiştir. 2000'li yılların başında maruz kalınan kuraklık da durumu daha da kötüleştirmiştir.

Bu şartlar altında AB kaynaklarından yararlanmayı sürdürebilmek için, üreticiler su teminini garanti altına almak için su depolama tankları inşa etmek zorunda kalmışlardır. Fakat bu açık şekilde daha pahalı (tank ihtiyacı ve periyodik olarak masraflı şekilde temin edilen su ihtiyacı) ve göreceli olarak başarısız olmuştur (baskı ile üretici kaynaklarını kısıntı yaparak kullanmaktadır).

2009'da, bölgedeki doğal kaynakları ve biyolojik çeşitliliği yenilemek için bir sulak alan olan Daimiel Doğal Parkı'nın yapılanması kararlaştırılmıştır. Bölgenin asıl doğal ortamının yenilerken ve geliştirirken, değişmemiş AB fonlu tarım uygulamaları için gerekli olan suyun eksikliğini bir parça çözebilmektedir.

#### 6.1.2.2. Aula de Naturaleza "El Pocito"

El Pocito, AB'den gelen kısmi finansmanın etkisi ile çok iyi gelişen, hem bitkisel hem de hayvansal organik tarım için küçük bir gösterim ve araştırma merkezidir. Bünyesinde sebze bahçeleri, hayvan ağılları ve yerel biyolojik çeşitliliğin sergilendiği bazı binalar bulunmaktadır.

El Pocito, hem yerel halka organik tarımla ilgili bilgi birikiminin hem de turistlere bölgenin biyolojik çeşitlilik bakımından zenginliği ile ilgili bilgilerin aynı anda nasıl aktarıldığını gösteren iyi bir örnektir. Ne yazık ki, satılan ürünler maliyeti karşılamadıkları için, El Pocito'nun AB fonları olmadan ayakta kalabilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu muhtemelen küçük ölçekli olmanın ve çeşitlendirilmiş ürünlerin sonucudur (karlılık için büyük ölçekli olmak ev uzmanlaşmak gereklidir).

Aslında girişim, turistlere ve çiftçilere değer kattığı için çok faydalıdır. Buna rağmen, daha geniş ve devamlı bir etkiye sahip olmak için bu tarz örnek niteliğindeki tesislerin daha az ürün üzerinde uzmanlaşıp ölçeği biraz büyüterek profesyonelleşmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu tarz bir tesisin karlılığı, Muğla'da benzer bir girişimin başlatılması açısından önemli bir etkendir.

#### 6.1.2.3. COVAP

COVAP, 1959 yılında kurulmuş, büyük ve iyi yapılandırılmış bir kooperatiftir. Bir taraftan, geniş bir bölgeye yayılan (Pedroches, Guadiato, Serena (Córdoba, Ciudad Real ve Badajoz İlleri)) çiftçilerden ürünleri satın almakta ve bunları et ve süt ürünlerine (İber ürünleri, hazır yemekler, vb.) dönüştürmektedirler. Öte yandan, hayvan yemi üretimi ve Ar-Ge ile çiftçileri desteklemektedir (2010 yılında AB'de en iyi hayvan yemine sahip olan fabrika ilan edilmiştir).

COVAP, Endülüsya'nın başlıca ekonomik sektörü olan tarımda büyük bir paydaştır. 15.000 üyesi mevcuttur ve bunlardan 7.000 tanesi tam üye olmayan ve ürettikleri ürünler ile katkıda bulunan kişilerdir (her 50 üye 1 oya tekabül etmektedir).

İleri seviyede gelişmiş teknoloji ve yönetim sisteminin dışında, COVAP olası en yüksek standartları sağlayan İspanya'daki en büyük ölçekli helal et üreticisidir.

COVAP, küçük çiftçilerin güçlü ve yüksek standartları olan bir girişim için nasıl organize olabileceklerine ilişkin çok etkileyici bir örnek olarak gözükmektedir. Çiftçiler, onlar adına COVAP tarafından pazarlanan ürünlerinden paylarını almaktadırlar. Aynı anda, COVAP tarafından çiftçilere sağlanan hizmetler (düşük maliyetlerde temin edilen ambalajsız hayvan yemi, vb.) çiftçi uygulamalarının sürdürülebilirliğini garanti altına almaktadır. COVAP uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen bugün sahip olduğu konuma gelmesi daha yenidir. Çiftçiler sadece üyedir ve asıl organizasyon çiftçilerle alakası olmayan uzman bir profesyonel kadro tarafından yürütülmektedir.

COVAP, yatırımda olduğu gibi iyi örgütlenme ve kalitedeki ısrarcılığın nasıl karlı ve devamlı bir işe dönüştüğünün iyi bir örneğidir.

#### 6.1.2.4. ADROCHES (Dos Torres) Kırsal Kalkınma Grubu

ADROCHES'e yapılan ziyaret (kırsal) kalkınmaya katkıda bulunmak için yaptıklarından ziyade örgütlenme yapılarından ötürü faydalı olmuştur: ADROCHES, Comarca bölgesi Kırsal Kalkınma Stratejisinin uygulanmasından ve takip edilmesinden sorumlu bir ajanstır. Bu Yerel Eylem Grubu veya Kırsal Kalkınma Grubu, AB fonları ve bölgesel hükümetin fonlarına ek olarak PRODER ve LEADER ile birlikte 150 proje gerçekleştirmiştir. ADROCHES, bölgedeki tüm ajansları temsil etmesi amacı ile AB destekleri ile 1994 yılında kurulmuştur. ADROCHES aslında kendi alanlarında uzmanlar tarafından desteklenen bir örgütlenme yapısına sahip çok büyük ölçekli (çünkü bölgesel) bir Toplum Odaklı Organizasyondur. Multidisipliner çekirdek kadronun yanında, belirli bir projeden etkilenen herhangi bir kişinin dâhil olması mümkündür. İyi çalışmanın sadece sosyoekonomik etkenler düşünüldüğü için değil, aynı zamanda bölgesel koşullara ticari olarak uygulanabilir aktivitelerin uyumu içinde gerçekleştirildiği açıklanmıştır.

Adroches'e göre kırsal kalkınmayı sağlayan temel noktalar: halkın katılımı + ortak karar alma + arazi

Ancak, başarılı ve uzun geçmişine rağmen (Adroches 1994 yılında kurulmuştur), Adroches hala AB fonlarına ve projelerine bağımlı durumdadır. Adroches'in dâhil olmasıyla bölgede birçok olumlu değişiklik oluşmuştur, fakat Adroches desteksiz kalırsa bu gelişmelerin ne kadar sürdürülebilir ve rekabetçi olduğu tartışmaya açıktır. Aslında, böyle bir değerlendirme mevcut değildir. Adroches de fonlar bugün durdurulursa geleceğinin garanti altında olmadığının farkındadır. Öte yandan, temsilci şunu söylemiştir: "Biz bu sistemi elimizdeki kaynaklarla

geliştirdik. Eğer bu kaynaklar değişirse, kendimizi yeni koşullara adapte etmeye ihtiyacımız olacaktır." Bu tarz güvencesiz bir gelecekle aldanma ve AB fonlarının bitmeyeceğinin umut edilmesi, İspanya ve Avrupa'da büyük miktarlardaki fonların geri çekilmesi ile sonuçlarını göstermiştir.

#### 6.1.2.5. CAAE – Endülüs Organik Tarım Sertifikasyon Komitesi

CAAE tarafından yapılan sunum, İspanya, Avrupa ve dünya genelindeki organik tarım sektörü ile ilgili gelişmelerin ve mevcut durumun genel bir görüntüsü elde etmek adına faydalı olmuştur. Başarılı organik tarım uygulamalarının alabileceği destekler gibi potansiyeli belirginleşmiştir. Sertifikasyon sistemi ülkeden ülkeye ve etiketten etikete önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu çeşitliliğin sonucu olarak, tüm etiketler tüm ülkelerde kabul edilmemektedir ya da bir ülkedeki mevcut bazı üreticiler için bir başkası mümkündür. Bu durum, uzmanlarımız tarafından hazırlanan araştırma ile bu raporda ortaya koyulmuştur.

CAAE, gelişmekte olan organik tarım materyalleri ile ilgili olarak üyelere ve yetkililere aktif olarak yardımcı olmaktadır. Bu durum, Muğla yetkililerinin organik tarımda uzmanlaşmış bölüm içerisinde bir kısım geliştirmelerine sebep olmuştur. Bu planlarla ilgili daha fazla detay için Bkz. Görev Tanımları (ToR's).

#### 6.1.2.6. El Palomar de la Morra

El Palomar de la Morra, agro-turizm hosteline dönüştürülmüş tarihi bir çiftliktir. Çiftlik evi ve bitişiğindeki ahır, ailelerin konaklamaları ve düğün gibi etkinliklerinin yapılabilmesi için yenilenmiştir. Grup için, evin otantik duygusu ve biçimini elde etmek için yapılan yatırımın ekonomisinin az miktarı çok dikkat çekici olmuştur (işlenmiş tahtaların ve taş yığınlarının kullanılması). Ardından, düşük yatırım (kısa vade ekonomisi) ile uzun vadedeki kaliteli yatırımın etkisi arasındaki dengenin bulunması üzerine bir tartışma gelmiştir. Genel olarak çiftçilerin düşüncelerinde turizm için yeterli herhangi bir geliştirme yatırımına ihtiyaç olmadığı mevcuttur ve bu da finansman eksikliğinden önce ilk sırada kalite için sağduyu eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu tarz tutum, sürdürülebilir bir yüksek kaliteli turizm programının geliştirmesini zorlaştırmaktadır.

Bu çiftlik, resmi bir agro-turizm kuruluşu tarafından derecelendirilmiştir. Derecelendirme sistemi, projenin sonraki aşamalarının olası agro-turizm planları için ilham kaynağıdır. İki temel ölçütü birbirinden ayırmaktadır, örn. konforun yayılması (hizmetler) ve agro-turizme yaklaşılan düşüncenin yayılması. Derecelendirme sistemi çok itibar gören bir yöntemdir ve İtalya gibi diğer ülkelerde de benzer yöntemlerin iyi işlediği görülmektedir (agro-turizmin uygulandığı ilk ülke).

#### 6.1.2.7. OLIPE Zeytinlikleri ve Fabrikası

OLIPE (organik) zeytin üretimi ve işlenmesi kooperatifi, bu projenin durumuna benzer bir altyapıdan geliştirilmiştir: çalışılması zor küçük araziler (eğimli, taşlı, vb.), su kıtlığı, vb. sebeplerden ötürü göreceli olarak verimsiz üretim. Göreceli olarak yüksek işçi ve sermaye maliyetlerini karşılamak için, Olipe organik zeytinyağını özel ürün olarak pazarlamaktadır. Toprağın çalışılması, ağaçlara bakım ve zeytin hasadının toplanması konularında uzmanlar rehberlik yaptığı için ve zeytinyağı elde ederken zeytinlerin işlenmesi sürecine uzmanların tekrar dâhil olması ile bu işe yaramaktadır. Büyük bir kooperatife dönüşen örgütlenmeleri ekonomilerine (ölçek) katkı sağlamaktadır ve bu yüzden rekabetçi bir fiyatta kaliteli bir ürün elde edilmesine yol açmaktadır.

Bu tarz başarılı bir işlem için gerek duyulanlar, çiftçilerin örgütlenmek için istekli olmaları (ölçüt ekonomilerinden, ambalajsız alımlardan ve örgütlenmiş grupların diğer faydalarından yararlanmak için) ve kendini adamış uzmanların katılımı olarak gözükmektedir.

Zeytinyağı fabrikası, son teknolojileri kullanan, yüksek hijyen standartları olan ve olası en iyi ürünü garanti eden bir fabrika haline geliştirilmiştir. Bu fabrika aynı zamanda eğitim, bilgi dağıtımı, pazarlama ve satış (yerinde satışlar da dâhil) ile ürünlerin indirilmiş fiyatlarla üyelere dağıtıldığı bir merkezdir. Örneğin, göreceli olarak daha geniş ve dağınık zeytinliklerde işçilerin ve ürünlerin ulaşımı önemli bir benzin maliyetine yol açmaktadır. Kooperatif benzini indirilmiş maliyetlerle temin edebilmektedir.

Bireysel zeytin üreticisine yapılan ziyarette olduğu gibi Olipe ziyareti sırasında, proje bölgesindeki çiftçiler için güncel konular oldukları için aşağıdaki konular çeşitli zamanlarda ortaya çıkmıştır:

*Zeytinyağının maliyeti ve kalitesi*: İspanya gezisi sırasında görülen zeytinyağlarının Türkiye'den gelen katılımcılar tarafından tecrübe edilenlere göre daha kaliteli olduğu ve fiyatlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durum, insanların yatırım yapmadan herhangi bir yağ üretmektense akıllı yatırımlar yapmanın ve başarılı tarım uygulaması bilgi birikiminin önemi hakkında bilinçlenmelerini sağlamıştır. Aslında, proje bölgesinde ortaya çıkan çeşitli sorunların karşılaştırma yapıldığında sadece sistematik şekilde doğru önlemlerin alınması ile kolayca üstesinden gelinebileceği görülmektedir: örn. zamanında hasat, makinelerin dönemsel olarak temizlenmeleri, vb.

*Zeytin preslemesinden geriye kalan atık su ve hamurun işlenmesi ve imhası*: zeytinyağı üretiminden gelen atık suyun sorun olarak görülmemesi şaşkınlık yaratmıştır.

Bilinene göre bu su fenol ile oldukça kirletilmiştir ve asitlik oranında artış mevcuttur (bazik/alkali özellikler), bu yüzden müdahale edilmezse çevre bakımından çok tehlikelidir. Ayrıca, bilindiği kadarıyla, işlenmesi de zor ve kimyasal bir işlemdir.

İspanya'da, suyun buharlaşma ile yok edildiği ve geriye kalan hamurun da enerji üretimi için biokütle, hayvan yemi için bütünleyici, ya da gübre olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Varsayılan zararlı kimyasallarla ilgili hiçbir sorun fark edilmemiştir. Belki de bu, daha az zeytin değirmeni atık suyu üreten zeytinyağı işleminin sonucudur.

Konuyla ilgili önceki araştırmalarımızın ışığında, zeytinyağı üretiminden ortaya çıkan atık suyun nasıl güvenli ve verimli şekilde işleneceği üzerine net ve gerçekçi bir cevap bulmak için bu konuyla ilgili ayrı bir proje yapılması önerilmiştir. Nihai raporda bir Görev Tanımı (ToR) hazırlanacaktır.

*Zeytin ağacı hastalıklar*: Proje bölgesinde, yerel yetkili ve uzmanlarından içinde bulunduğu hiç kimse tarafından çözümü bilinmeyen "gizemli" bir hastalık zeytin ağaçlarının yaklaşık olarak %25'ini telef etmektedir. İspanyol çiftçiler ve uzmanlar arazilerinde bulunan hastalıklar konusunda bazıları bulaşıcı ve ağaçlara zarar verme ihtimali olsa bile endişe etmemektedirler. Çiftçiler engelleyici ve hafifletici önlemleri aldıktan sonra elde edilen gelişmenin sonucunu kabul etmektedirler. Bu, Türk ve İspanyol çiftçiler arasında hangi hastalıkların olduğu, bunların ne tür etkileri bulunduğu, hangi önlemlerin alınması gerektiği ve bu önlemlerin potansiyel etkilerinin bilmekten kaynaklanan bir zihniyet farkıdır.

#### 6.1.2.8. Gómez-Nevado Şarap Mahzenleri ve Üzüm Bağları

Gomez Nevado'da özel ve eşsiz şaraplar üretilmektedir v ek olarak bunlar kısa sure önce kısmi olarak organik üretime dönüştürülmüşlerdir. Ancak daha sonraları açıkça görülmüştür ki ürün eşsiz ve özel iken kullanılan mevcut teknoloji ile üretimine devam edilmesi maliyeti açısından verimli olmamaktadır. Girişimci sadece A.B. destekleri ve normal (organic olmayan) şaraplardan gelen destek ile üretime devam ettiklerini kabul etmektedir.

### 6.1.3. İspanyol Deneyimlerinin Genel Değerlendirmesi

#### 6.1.3.1. AB Finansmanı

Öncesinde Ara Rapor'da belirtildiği üzere, Türk Hükümetinin (T. C. Tarım Bakanlığı) finansal olarak çiftçileri destekleme biçimi konusunda eleştirici olunmuştur:

- Birincisi, faydalanan kişinin finansal destek elde etmesi için göstermesi gerekenler sadece 1) Çiftçi kayıt formunun hükmü ile kayıtlı olduğu ve 2) bir arsa tapusu ile toprak mülkiyeti

- İkincisi, devlet tarafından bir ulusal öncelik planına göre sağlanan destekler sadece bazı ürünler için olmaktadır ve bunlar hükümetin yerel iklim, toprak koşulları veya kültür/deneyim gözetmeksizin uygun olduğunu düşündüğü ürünlerdir.
- Üçüncüsü finansman şeması, hazırlanan yeni öncelik şeması yüzünden genellikle bir iki yıl içerinde durmaktadır ve buna göre çiftçiler üretimlerini değiştirmektedirler.

Bu tarz bir sistem, çiftçiler için daha verimli, daha rekabetçi üretmek veya ürünlerde uzmanlaşmak adına hiçbir teşvik edici unsur sağlamamaktadır. Bunlar iyi bir finansman şemasının yapması gerekenlerdir.

İspanya ziyaretinden öğrenilen, desteklerin daha büyük olması ve daha uzun sürmesi dışında uygulanan AB politikalarının çok da farklı olmadığı olmuştur. Aslında, İspanya sahip olduğu AB erişimi ve devamındaki AB fonları yüzünden ekonomik açıdan büyüyor gözükmektedir. Buna rağmen, yerel koşulların perspektifinde ekilmek üzere seçilen ekinler, teknolojilerin verimliliği ve üstlenen finansmanın %80'ini kapsayan destekler ile gelişmekte gözüken çiftçilerin rekabetçiliği üzerine daha fazla tartışma mevcuttur.

Avrupa'nın bu fonlama şeması ile faydalananlara ekonomik olarak iyi durumda oldukları aldatıcı görüntüyü sunarak bir ekonomik sabun köpüğü yaratmakta olduğu gözükmektedir. Bu köpük her an patlama ihtimaline sahiptir - İspanya'da yaşanan mevcut ekonomik krize bakılınca - ve belki de çiftçiler son on yıllarda korundukları artan borçlar ve rekabet ile başa çıkamadıkları için zaten patlamıştır.

Aslında, Türk hükümeti tarafından sunulan zayıf fonlama şeması sayesinde Türk üretimi İspanyol üretimi ile karşılaştırıldığında rekabetin daha adil olduğu ortaya çıkmıştır: Damien2in belirttiği üzere, Türk zeytinyağı fiyatları İspanyollar aşırı derecede desteklenmezse onların fiyatlarına göre çok rekabetçidir. Burada belki başlıca dezavantaj, gerekçesi olsun veya olmasın Türk ürünlerinin zayıf imajıdır.

Burada prensipte öğrendiklerimiz;

- Kısa vadede Türk fonlamasından daha faydalı olmasına rağmen, AB fonlama sistemi devamlı bir tarım sektörüne katkıda bulunmamaktadır. Zaten önceden sonuca varılmış olan dışında AB fon uygulamasından öğrenilecek çok şey yok gözükmektedir: çiftçilere daha verimli ve devamlı tarım uygulamalarını baskı yapmak için koşulların dayatılması.
- Türk üretiminin rekabetçi olması için AB fonlamasının kapanması gerekmektedir.

#### 6.1.3.2. Bilgi Birikimi, Yatırım ve Yönetimdeki Israrcılık

İspanyol ve Türk çiftçiler arasındaki bilgi birikimi, yatırım ve girişimlerdeki (çiftçilik, turizm) ısrarcılık bakımından farklılıkları gözlemlemek dikkat çekicidir. Proje bölgesindeki çiftçiler, üretim verimini, kaliteyi ve aynı zamanda pazarlama ve satışı olumsuz yönde etkileyen aktiviteleri ile ilgili bilgi eksikliği yüzünden sıkıntı çekmektedirler. Türk çiftçiler, aktivitelerinin özellikleri ile ilgili yetersiz bilgilendirilmek dışında genel olarak eğitimsizlerdir. Genel yoksulluk seviyesi çiftçilerin yeterli yatırımları yapmalarını engellemektedir. Aslında, aktivitelerin çoğu günün ihtiyacına bakılarak yapılmaktadır ve bu da herhangi bir sistematik yaklaşımı (planlama, yatırım) engellemektedir. Bu sadece ekonomik yoksulluk ve eldeki yetersiz eğitim seviyesi düşünüldüğünde doğal gözükmektedir, çünkü bu durum açık şekilde ekonomide olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Türk emsallerinden genel olarak daha zengin olmayan, ziyaret edilen İspanyol çiftçiler kültür ve planlama bakımından daha iyi bir anlayışa sahiptirler. Eğitim, kalıcı teknik destek ve AB'den gelen cömert destekler onları kısa vadede - AB fonları düşünüldüğünde - daha avantajlı konuma getirmektedir.

Ancak önemli olan nokta, bizim proje bölgesindeki çiftçilerde eksik gözüken isteklilik ile kültür, kalite ve ısrarcı üretimin değerinin anlaşılmasının mevcut olmasıdır.

### 6.1.4. Sonuçlar

İspanya gezisine ve çeşitli unsurların değerlendirmesine dönüp bakıldığında (Bkz. Ek 6.3 İspanya Gezisi Değerlendirme Özeti), ziyaretin projeyi bazıları tahminlerin ötesinde farklı derecedeki tüm unsurları ile olumlu etkilemiştir.

- Organik tarım ve ekoturizmde başarılı uygulamalar

  Hangi başarılı uygulamalar ve neden tam açık olmamışlardır, fakat bazı örneklerde kullanılan teknolojiler (örn. zeytin işleme tesisleri) ve diğerlerindeki teknikler üzerine küçük tartışmalar (örn. OLIPE gösterim bahçesindeki budama teknikleri üzerine tartışma) İspanya'da kullanılan tekniklerin benzerlikleri ve farklılıklardan bazılarının insanlar tarafından algılandıkları görülmüştür.

- Benzer sosyoekonomik geçmiş sahip olan çiftçilerin potansiyel ekonomik başarıları

  Hepsi içinde belki de en etkileyici bu olmuştur. Tarım teknikleri çiftçiler tarafından tanımlanabilir oldukları için benzer gözükürken, İspanyol çiftçilerin benzer bir sosyoekonomik geçmişten gelmiş olma ihtimalinin katılımcılar tarafından pek mümkün görülmediği gözlemlenmiştir. Aslında, görülen göreceli olarak hali vakti yerinde ve eğitilmiş üreticiler olmuştur.

- Finansal destek programlarının etkisi

  (AB) **Fonlama** olanaklarının hem faydalı olduğu hem de zararlı olduğu açıktır. Yetkililer olumlu etkilerine çok meraklı gözükmekteyken, finansal bağımlılık (teknolojiyi geliştirmemek çünkü "fonlar nasılsa her zaman olacak" düşüncesinin hakim olması) ve yanlış yönlendirilmenin (sosyoekonomik ya da çevresel koşullara uygun olmayan programların kullanılması) potansiyelleri tüm İspanyol deneyimlerinde mevcut gözükmektedir.

  Devamlı destek gerekli ama karmaşıktır: çiftçilerin deneyimlere yapılan ziyaretlerden sonra sınırlı bilgi birikimleri ve ellerindeki finansman ile değişikliğe başlayacaklarını düşünmek aldanmaca ve sorumsuzluktur. Öte yandan, koşulsuz ve bol miktardaki finansman yardımcı gözükmemektedir. Aslında, destek almanın güvencesi birinin kendi performansına eleştirel şekilde bakmasını motive etmediği için tarım uygulamasını daha güçlü veya rekabetçi yapmaktadır.

- Katılımcı üreticiler arasında bir görev üstlenmek adına oluşan atmosfer

  Temel hedef olarak atmosfer iyi olmuştur, fakat sözlü olarak olumlu iken, gerçekte girişim anlayışının zor bir şekilde geliştirildiği hissedilmiştir: olasılıklarla iyi olan katılımcılar, risk almak ve yeni bir çalışma alanına grime konusunda isteksiz kalmışlardır. Devamlı bir desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

- Katılımcıların eve döndüklerinde insanlara İspanya deneyimlerini anlatarak sahip oldukları potansiyel dağılım etkisinin proje bölgesinde yaratılması

  Bu unsurun etkisi tahmin edilenin ötesinde olmuştur. Katılımcı altı çiftçi eve döndüklerinde insanları çok yoğun merakı ile karşılaşmışlar ve bu durum proje ile ilgili genel bir olumlu şüpheciliğe ve anlayışlı bir tutuma dönüşmüştür.

- Çiftçiler ve yetkililer arasında güven yaratılması.

  Çiftçiler ve yetkililer beklenildiği kadar kaynaşmamışlardır, fakat Türkiye'ye dönüldüğünde devam edebilecek iletişimin başlangıcını gösteren bir diyalog ve işaretler olmuştur.

- Yetkililer arasında fikir ve güven yaratılması

  Yetkililer kendileri için yeni projelerde yararlanacakları fikirler geliştirmeye başladıkları için bu etki büyük ve beklenenden daha olumlu olmuştur (örn. müdürlükte organik tarım

bölümü; fonlar için uygulamaların geliştirilmesi, vb.). Bu fikirlerden bazıları Görev Tanımları (ToR's) bünyesinde toplanmıştır.

## TÜRK DENEYİMLERİ

### 6.1.5. Giriş

Somut bir şeyi görmek, özellikle çiftçiler için, teorik örneklerden daha iyidir. Bu bakımdan, projede "İspanyol ve Türk deneyimlerinin paylaşımı öğesi olmuştur. Sınırlı sayıda çiftçi İspanya gezisine katılabildiği için bir hedefimiz de daha fazla çiftçiyi götürmek olmuştur.

Bu noktada, Türk deneyimlerinin paylaşımını tüm projenin kırılma noktası olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, İspanya gezisinin tüm katılımcıları, onlar için de gezinin çok farklı bir tecrübe olduğunu ve kendi vatandaşlarının başarının o kadar da uzakta olmadığını fark etmelerini sağladığını söylemiştir ki bu da proje ekibinin diğer bir amacıdır.

Türk Deneyimlerinin Paylaşımının amacı, çiftçilerin sadece organik tarım, ekoturizm ve kooperatiflerdeki başarılı örneklere tanıklık etmeleri sağlamak için değil aynı zamanda fırsatlar ve riskleri sormaları ve cesaretlenmeleri olmuştur.

Türk Deneyimlerinin Paylaşımı gezisi, çok yoğun bir programı olan bir günlük bir tur olmuştur. Program katılımcılara davetiye mektubu ile duyurulmuştur (Bkz. Ek 6.4 Türk Deneyimlerinin Paylaşımı Kılavuzu, "davetiye mektubu"). Muhtarlar ve Muğla ile Milas Tarım Müdürlüklerinden yetkililer ilgili tüm çiftçileri davet etmişlerdir. Aynı zamanda, diğer bir ölçüt de projeye aşina olmak olmuştur (çalıştaylara katılma, vb.).

25 Mayıs 2011'de içinde çiftçilerin, muhtarların, Milas ve Muğla Tarım Müdürlüklerinden yetkililerin bulunduğu tüm katılımcılar ve proje ekibi sabah erkenden Milas şehir merkezinde buluşmuşlardır. Otobüs 34 yolcusu ile turuna başlamıştır (Daha fazla bilgi için bkz. Ek 6.4 Türk Deneyimlerinin Paylaşımı Kılavuzu).

Tüm katılımcılar, otobüste Macahel Kırsal Kalkınma Projesi'ni anlatan bir başarılı uygulama belgeseli izlemişlerdir. Belgesel, Karadeniz Bölgesi'nin kuzeydoğusunda bulunan Artvin şehrindeki bir dağ köyü ile ilgilidir. Machael ile ilgili detaylı açıklama için bkz. Ek 4.1 Macahel Kırsal Kalkınma Projesi, TEMA Vakfı Belgeseli.

### 6.1.6. Ziyaretlerin Tanımı ve Değerlendirmesi

#### 6.1.6.1. Yerlim

Yerlim, Gürsel Tonbul ve kocasının sahip olduğu Türkiye'de iyi bilinen bir ticari markadır. Organik tarıma 1995 yılında yatırım yapmaya başlamışlar ve şu anda sadece organik tarım ve hayvancılık uygulamalarını kapsayan bir tesis değil aynı zamanda bir müze, hayvanat bahçesi ve ekoturizm ile ilgili diğer tesisler de bulunmaktadır. Çiftlik, tüm yıl boyunca açıktır ve çiftliğe hem ziyaretçileri hem de misafirleri Kabul etmektedirler.

Gezi sırasında, bir tarım teknisyeni, Tarık Bakmaz grubumuzu organik tarımın işleyişi ve ilkeleri hakkında bilgilendirmiştir. Tarık Bakmaz ve katılımcı çiftçiler arasındaki etkileşim, ilgilerinin bir kanıtı olmuştur. Çiftçiler organik tarım kuralları, teknikleri ve maliyetleri hakkında birçok soru sormuş ve bunlar teknisyen tarafından çok basit ve düzgün bir dille cevaplandırılmıştır. Yerlim tesisin nerdeyse her ünitesini ziyaret ettikten sonra (ekilmiş araziler, hayvancılık ünitesi, depo, satış mağazası, müze, hayvanat bahçesi, misafirhane dâhil) grubumuz değerli bilgi ve cesaret ile buradan ayrılmıştır.

Katılımcı çiftçiler, geziden sonra tamamen yeni bir perspektife sahip olmuşlardır. Hatta Yerlim çiftliği bireysel bir yatırımcı için büyük bir kuruluş olduğu için; organik tarımda başarılı olmak için kendini adama ve gayretin ne kadar gerekli olduğunu anlamışlardır. Aynı zamanda Yerlim Yetkililerinin projemize olan tepkisi de çiftçilerin hem Yerlim'e hem de projenin kendisine karşı daha fazla güven kazanmalarına sebep olmuştur. Katılımcıların yorumları için bkz. Ek 6.5 Türk Deneyimlerinin Paylaşımı Değerlendirme Özeti.

Yerlim yetkilileri proje hakkında bilgilendirildikten sonra, kendi deneyimlerini çiftçilerle ve proje ekibiyle paylaşmayı teklif etmişlerdir. Aynı zamanda Yerlim, çiftçilerle geleneksel/bölgesel tohum paylaşımı ile de ilgilenmiştir.

#### 6.1.6.2. Şirince

Yerlimden sonra tüm grup, Efes antik şehrinin önünden geçerek 1 saatlik otobüs yolculuğunun ardından Selçuk Sulama Kooperatifi Başkanı tarafından karşılandıkları Şirince'ye varmışlardır. Şirince manzarasına bakan hoş bir restorandaki öğle yemeğinden sonra tüm grup, el sanatları ve diğer ürünlerin satıldığı küçük mağazalarla dolu Şirince sokaklarında yürümeye başlamışlardır. Şirince marketini gördükten sonra, şarap işlemi ve şarap tadımı için Artemis şaraphanesinde durulmuştur.

Şirince gezisinin amacı, sadece proje bölgesinin yakınında bulunan parlak bir ekoturizm örneğini göstermek değil, aynı zamanda bir kitle turizm bölgesi olmak ile rafine ve bakire bir turistik yer olarak kalmak arasındaki ince çizgiyi göstermek olmuştur. Şirince gezisine katılan çiftçiler de gördükleri karşısında şaşırmalarına rağmen (bkz. Ek 6.5 Türk Deneyimlerinin Paylaşımı Değerlendirme Özeti); ekoturizm uzmanımız da onlara yukarıda bahsedilen ince çizgiyi göstermeye çalışmıştır.

Şirince, evlerinin yapısı ve doğası ile ünlü bir yer olduğu için, günümüzde köy tur operatörlerinin en gözde duraklarından biridir. Köydeki neredeyse herkes bir turistik aktivite ile ilgilidir. Fakat günümüzde hediyelik eşya mağazaları imitasyon tasarımı olan el çantaları veya ithal ürünler satmaktadır ve bu da Şirince'nin yerel el sanatlarını yansıtmamaktadır.

Yine de Şirince'nin bütün olarak ve marka yaratarak bir başarı hikayesi olduğu düşünülmektedir. Şirince yetkilileri de köyü ve köylüleri turizme entegre etme konusunda çok başarılıdırlar. Fakat şimdi otantikliklerini kaybetme ve bir kitle turizm bölgesi olma yolundadırlar.

#### 6.1.6.3. Tire Süt Kooperatifi

Tire Süt Kooperatifi üçüncü durağımız olmuştur. Yoğun programdan dolayı, kooperatifin ürettiği buz gibi taze organik süt ile karşılanmak çok hoş olmuştur.

Kooperatif başkanı bir toplantı için dışarıda olduğundan, kooperatifin genel danışmanı ve yönetim müdürü bizi karşılamıştır. Toplantıya Tire Süt Kooperatifi'nin sunumu izlenerek başlanılmıştır. Örgütleneme şeması, yönetim döngüsü ve diğer teknik detaylar hem sunum hem de Kooperatif Belgeseli (Bkz. Ek 6.7 Tire Süt Kooperatifi Sunumu ve Ek 6.8 Tire Süt Kooperatifi Belgeseli) ile soru ve cevap şeklinde açıklanmıştır.

Tire Süt Kooperatifi, 1967 yılında 5 ortak ile kurulmuştur. 2009 yılında, kooperatif 1.900 ortak sayısına ve günlük 150 ton süt üretimi kapasitesine ulaşmıştır. Tire Süt Kooperatifi sadece bölgedeki en büyük kooperatif değil aynı zamanda süt kalitesini arttıran ve süt üretimi maliyetini azaltan çalışmaları ile lider bir kooperatiftir. Tire Süt Kooperatifi 2008 yılında pastörize süt üretimine başlamıştır.

Tire Süt Kooperatifi, yıllar içerisinde ortaklarına (üyelerine) değişik hizmetler sunan bir iş kompleksi merkezi haline gelmiştir. Günümüzde kamuya ve üyelerine aşağıdaki hizmetleri vermektedir:

- Satış Mağazası: Kooperatif, üyelerine piyasa fiyatının altında hayvan yemi, gübre ve tohum satmaktadır. Ayrıca, kooperatifin üyeleri için dağıtım servisi de mevcuttur.

- Benzin İstasyonu: Üyeler, bu servisi en büyük maliyetleri olan gaz maliyetini azaltmak için kullanmaktadırlar. Gazı hem parayla hem de ürünleri olan süt ile değiştirerek satın alabilmektedirler. Aynı zamanda, kooperatif yağ tankeri ile üyenin tesisine gaz transferi de yapabilmektedir.

- Araç ve Makine Parkı: Sığırı bulunan üyeler arasında mısır en yaygın hayvan yemlerinden biridir. Mısır, yonca, arpa, bakla, vb. ekiminin gerekli işlemleri için, kooperatif üyelerine araç gereç ve makine sağlamaktadır (kiralamaktadır). Bu uygulama sayesinde, üyelerin masrafları oldukça düşmektedir.

- Silaj Sarma Makinesi: Tire Süt Kooperatifi, bakanlığın özel projesi olan Kırsal Alanların Gelişiminde Araç Gereç Satın Alımı projesi sayesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığından aldıkları %50'lik hibe ile bir Silaj Sarma Makinesi satın almıştır. Bu makinenin satın alınmasının amacı, hem çiftçilerin fazla silajları için bir değer yaratmak (fazla silajın bozulmasını engelleyerek) hem de 40 kg'lık paketlerde daha kaliteli ve sağlıklı yeme ulaşmaktır.

- Satış Mağazası: Kooperatif pazarında hem kendi ürünleri hem de bölgedeki diğer kooperatiflere destek vermek ve ürünlerinin kamuya tanıtılması için onların da ürünleri satılmaktadır. Satış mağazasında, kooperatif hem süt ve süt ürünlerini hem de üyelerin sığırlarından gelen et ve ilgili ürünleri satmaktadır.

- Veterinerlik Hizmetleri: Kooperatifin bölgedeki 20 bireysel veteriner ile kontratı bulunmaktadır. Bu veterinerlerden tüm üyeler faydalanabilmektedir. Bu sözleşmeli veterinerlik hizmeti 2002 yılında başlamıştır ve Türkiye'de yani uygulanan bir modeldir.

- Tarım ve Hayvancılık Sigortası: Kooperatif üyeleri sigorta ile güvencededir.

- Tekerlek ve Akümülatör Hizmetleri: Üyelerin araçları ve traktörleri bu servis ile piyasadan iyi bir fiyatla ve aynı zamanda süt karşılığında tamir edilmektedirler.

Sağladıkları tüm bu hizmetlerden sonra, gezi projenin bir diğer kırılma noktası olmuştur. Başarılı bir şekilde çalışan kooperatife tanıklık etmek, proje ekibinin çalıştaylar sırasındaki argümanlarından bile daha iyi ve hızlı bir şekilde çiftçilerin kooperatiflere karşı olan önyargılarını yok etmeyi sağlamıştır.

Çiftçiler çekinmeden doğrudan yönetim müdürüne sorular sormuşlardır ve o da hevesli bir şekilde ve basit bir dille deneyimlerini paylaşmıştır.

Çiftçilerin bu görüşmeden öğrendiği en önemli şey "kooperatiflerin profesyonel yönetimi" olmuştur. Yönetim müdürü, profesyonellerin organizasyondaki önemini açık ve basit bir dille açıklamıştır. Görüşmeden sonra çiftçiler, aslında bir şirket gibi davranacak iyi yapılandırılmış bir kooperatif fikri hakkında oldukça tatmin ve ikna olmuşlardır (bkz. Ek 6.5 Türk Deneyimlerinin Paylaşımı Değerlendirme Özeti). Sunum ve soru cevap oturumunun ardından, sonraki durak için grubumuz kooperatiften ayrılmıştır.

The most important thing farmers learnt from this meeting was "professional management of cooperatives". Managing director explained the importance of professionals in an organisation with a clear and smooth language. After meeting, farmers were pretty satisfied and convinced about the idea of a well established cooperative which should in fact act like a company (Refer to Annex 6.5 Exchange of Turkish Experiences Evaluation Summary). After the presentation and question and answers session, our group left the cooperative office for the next stop.

#### 6.1.6.4. Bademli Fidancılık ve Zeytinyağı Kooperatifi

Bademli son durak olmuştur. Grubumuz kooperatif başkanı ve ziraat mühendisleri tarafından karşılanmışlardır. Kooperatifin bahçelerinde yapılan bir turdan sonra tanıtıcı bir toplantı için başkanın ofisine geçilmiştir.

Piyasaya sağladıkları ürünleri ve hizmetleri açıklamışlardır. Kooperatif 1968 yılında kurulmuştur. Kooperatifin başlıca amacı, hem üyelerin pazarlama sorunlarını çözmek hem de tarımsal girdiyi azaltmaktır.

Kooperatif hem yeni teknolojileri takip etmekte, hem de üyelerini eğitmektedir. Kooperatif aynı zamanda üniversitelerle beraber çalışmaktadır.

Bademli Kooperatifi, aynı zamanda hem yeni teknolojileri takip etmek hem de mevcut pazarları geliştirip yeni ihracat fırsatları yaratmak için birçok ulusal ve uluslararası fuar, sergi, seminer ve çalıştaylara katılmaktadır.

Meyve fidanı üretiminin yanında, neredeyse her tip park ve bahçe bitkileri üretilmektedir.

Kooperatif şemsiyesi altında, aynı zamanda zeytin ve zeytinyağı da üreten üyeler için 1975 yılında kurulmuş bir zeytinyağı tesisi mevcuttur. Tesis 2002 yılında iyileştirilmiş ve şimdi üretim modern kontinü sistem ile yapılmaktadır. Kooperatifte ayrıca perakende satışlar için bir butik zeytinyağı doldurma tesisi de bulunmaktadır.

Zaman içerisinde, kooperatif çıtayı yükseltme ve hayvancılıkla uğraşan üyelerini destekleme kararı almıştır. Kooperatif, günlük üretimi 300 kg'dan fazla olan üyeleri için tanker dağıtmaktadır. Kooperatif soğuk süt zincirini bu tankerler ile kurmuştur. Kooperatif, Kırsal Kalkınma Desteği ile bir yayık ayranı-yoğurt-pastörize süt-peynir üretim tesisi oluşturmuştur.

Tüm bu yukarıdaki bilgileri paylaştıktan ve bir grup fotoğrafı çektirdikten sonra, bazı çiftçilerimiz ayrıca kendi bahçeleri için kooperatiften bitki satın almıştır.

### 6.1.7. Türk Deneyimlerinin Genel Değerlendirmesi

Türk deneyimleri, "küçük çiftçiler kendilerini örgütleyemez" düşüncesinin bir efsane olduğunu göstermiştir. Belki de tek gerçeğin "eski moda" olarak görülen kooperatiflerin, amatör ve yetersiz kişilerin sonucu olduğudur. Olumlu deneyimleri ziyaret eden proje bölgesinden gelen çiftçilerin, proje bölgesinde sahip olduklarına benzer kaynaklarla nelerin başarılabileceğini görmekten olumlu bir şekilde etkilendikleri gözlemlenmiştir.

Bu geziye katılan çiftçiler, bu tarz örnekleri oluşturmak için zaman ve gayretin gerekli olduğunu anlamışlardır. Fakat başarılı kuruluşların mevcut sonuçlarını gördükten sonra moralleri bozulmamıştır.

Yukarıda bahsedilen olumlu deneyimlerin dışında çiftçiler, Muğla ve Milas yetkilileri ile ilişkilerini geliştirmişler ve iletişime geçerken ve sorular sorarken rahat hissetmişlerdir. Bu iletişim sorunu proje başlangıcında fark edilmiştir; bazı çiftçilerin yüksek sesle konuşma sorunları bulunmasa bile (seminerler ve çalıştaylar sırasında); çiftçilerin çoğu sessiz dinleyiciler olmuştur. Çiftçilerin çoğu memurları hükümetin yüzü olarak gördükleri için, başlangıçta nasıl davranmaları gerektiğini çözememişlerdir. Fakat Türk ve İspanyol deneyimlerine yapılan her iki gezi ile çiftçiler ve yetkililer ilişkilerini geliştirmişler ve çiftçiler yetkililerden gelen olumlu tutumu ve potansiyel desteği hissetmişlerdir.

### 6.1.8. Sonuçlar

Türk Deneyimlerinin Paylaşımı, tüm projedeki en başarılı öğelerden biri olmuştur. Bu yoğun gezi programından ötürü, birçok çiftçi iyi gelişmiş organik tarım ve ekoturizm tesislerine ve kooperatiflerine tanıklık etme şansı bulmuştur. Bkz. Ek 6.6 Fotoğraf dosyası geziler.

Yerlim organik çiftliği, iyi gelişmiş bir tesistir ve sahibi çok fazla yatırım yapmıştır. Çiftçiler bile çiftliğin kapasitesinden ötürü dışarıdan birisi gibi hissettikleri için organik tarım ve sertifikasyon işlemi ile ilgili çok değerli bilgi edinmişlerdir. Bu yüzden, en azından organik tarım üretimini başlatmak için küçük çiftçiler hala hükümetin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, organik tarım zihniyetini ve akılları tazelemek için eğitim ve alıştırma çok önemlidir. Yerlim ziyareti ardından, birçok çiftçi organik tarımın onlar için bir ütopya olmadığı ve mevcut olarak yaptıklarından çok da uzak olmadığı konusunda ikna olmuşlardır. Bu yüzden her katılımcı için çok olumlu bir deneyim olmuştur.

Şirince, ekoturizm aktiviteleri için çok güzel bir örnek olmuştur. Katılımcılarımız gördükleri karşısında çok şaşırmışlarıdır, bazıları köyün ününü önceden duymuşlardır. Kendilerini Şirince sakinleri ile karşılaştırmışlardır ve Şirince gibi bir köy olma konusunda heveslenmişlerdir. Fakat bizim ekoturizm uzmanımız için bu köy otantikliğini kaybetme eşiğindedir. Çünkü günümüzde, Şirince'de bulunan satış mağazaları sadece yerel el sanatlarını ve hediyelikleri değil aynı zamanda "Made in – başka bir yer (Çin vb.)" etiketi ile eşyalar satmaktadırlar. Bizim bile meşhur yerel meyve şaraplarına diyecek bir şeyimiz yokken, Şirince şu anda sunabileceğinden daha fazla taleple yüz yüzedir.

Buna rağmen, bizim durumumuzda, proje bölgesi bu tarz sorunlarla karşılaşmanın çok uzağındadır. Fakat bir marka olmanın önemi görülmektedir. Şirince bütün bir köy olarak şu an bir markadır. Proje bölgesi, turistler için ilgi çekici bir yer olmak için bu tarz bir marka ile ürünler ve hizmetler yaratmalıdır.

Tire Süt Kooperatifi iyi geliştirilmiş bir kooperatif ve Türkiye için bir model niteliğindedir. Bu ziyarete katılanlar, üreticilerin haklarını koruyan iyi gelişmiş bir kooperatifin önemini gerçekten anlamışlardır. Anlatıcıların düzgün dili ve çiftçilerin anlayabileceği şekilde konuşmaları, katılımcılarımızı iletişim kurma ve teknik ve pratik sorular sorma konusunda rahat hissettirmişlerdir. Katılımcılar, somut bir örnek ile kooperatifin önemini anlamışlardır. Bu ödül kazanan kooperatife yapılan gezi katılımcılarımızın zihinlerinde kırılma noktasını oluşturmuştur. Görüşmede kooperatiflerin profesyonel yönetiminden bahsedilmiştir. Katılımcılarımız bu tarz bir kooperatif oluşturma başarısına ulaşmak için profesyonel yönetime güvenmeli ve ayrıca yönetim de üreticilerine şeffaflık sağlamalıdır.

Profesyonel yönetimi ile Tire Süt Kooperatifi, süt üreticilerini her türlü sorunu ve engeli için mükemmel bir örnektir. Uzun vadeli yatırım projeleri ile sütün kalitesini arttırmak için sadece süt toplanması değil aynı zamanda sürdürülebilir süt üretimi, teknolojiler ve teknikler düşünülmektedir.

Bademli Fidancılık ve Zeytinyağı Kooperatifi, katılımcılar için diğer bir örnek olmuştur. Fakat kooperatif, hayvancılığa bölünmenin kooperatif için bir hata veya erken bir adım olduğunu kabul etmektedir. Hatta fidancılık ve zeytinyağı üretimi yolunda giderken, bu hayvancılık kısmı Hükümet desteklerinden faydalanmak için yapılmaktadır. Bu yüzden, bu örnekten ders çıkarılmalı ve profesyonel yönetimin önemi kendimize hatırlatılmalıdır.